

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

**ИЗВЕШТАЈ О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ
„Књижевност за децу и младе у предметној настави српског језика у старијим
разредима основне школе” мрр Наташе Кљајић**

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовано Комисију:

Комисију за **извештај о прегледу и оцени докторске дисертације** је именовало Наставно-научно веће Филолошког факултета на електронској седници од 26. јуна 2020. године.

2. Састав Комисије:

Ментор: др Зона Мркаљ, редовни професор, Филолошки факултет – Београд
Ужа научна област: Методика наставе књижевности и српског језика
Датум избора у звање: 22. 06. 2016.

др Милан Алексић, ванредни професор, Филолошки факултет – Београд
Ужа научна област: Српска књижевност
Датум избора у звање: 10. 07. 2019.

др Снежана Марковић, доцент, Факултет педагошких наука у Јагодини,
Универзитет у Крагујевцу
Ужа научна област: Методика наставе српског језика и књижевности
Датум избора у звање: 17. 11. 2015.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име, име једног родитеља, презиме	Наташа, Павле, Кљајић
Датум и место рођења	12. 08. 1981, Београд
Наслов мастер рада	<i>Симовићева драматизација усмене баладе о Хасанагиници</i>
Датум и место одбране мастер рада	30. 09. 2008, Филолошки факултет, Београд
Научна област из које је стечено академско звање мастер	Српска књижевност 20. века

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Књижевност за децу и младе у предметној настави Српског језика у старијим разредима основне школе

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мастера Наташе Кљајић обухвата 454странице компјутерски сложеног текста, а подељена је на следећа поглавља: 0. **Увод** (1–14); 1. **КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКА И МЕТОДИЧКА ОДРЕЂЕЊА ПРОЗНЕКЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ У СТАРИЈИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ**(15–78); 2. **НАСТАВНА ЧИТАЊА И ТУМАЧЕЊА ПРОЗНЕ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ У СТАРИЈИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ** (79–342); 3. **ИСТРАЖИВАЊЕ ЧИТАЊА ПРОЗНЕ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ У СТАРИЈИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ** (343–423); 4. **Закључак** (424–435), **Литература**(436–444), са 134одреднице штампане литературе, 36 електронских извора и 8 аудио-видео извора и три **Прилога** (445–453).

Предмет рада *Књижевност за децу и младе у предметној настави Српског језика у старијим разредима основне школе* је испитивање места и значаја читања прозне књижевности за децу и младе и важности наставне интерпретације ових дела за формирање читалачких навика ученика, те описивање методичких предлога за унапређивање наставне праксе. Иако су у овом наставном периоду програмски заступљене и народна књижевност, лирика и драма за децу и младе, због обима рада у истраживачки фокус је постављен систем прозних жанрова за децу и младе. Основни циљ овог рада је афирмисање наставног читања прозне књижевности за децу и младе у старијим разредима основне школе. Рад чине три дела. Први део рада описује поетичке и методичке аспекте прозе за децу и младе обухваћене програмским оквирима наставе Књижевности у старијим разредима основне школе (жанровски систем, канон – класик – лектира, наставни циљеви, наставно и ваннаставно читање, заступљеност прозе за децу и младе у наставним програмима Републике Србије и држава бившег српскохрватског језичког простора). Други део чине наставна тумачења различитих прозних жанрова, са предлозима за примену методичких поступака и радњи. Тежило се да се током наставне анализе прозе за децу и младе успоставе унутарпредметне и ванпредметне корелације и да ученици етичке и естетичке вредности ових дела доведу у везу са својим породичним, школским и вршњачким окружењем. Трећи део рада представља опис истраживања наставног читања прозе за децу и младе у старијим разредима основне школе. Анкетирано је 200 наставника српског језика и 664 ученика из шест основних школа у Републици Србији, а тест-методом проверено је познавање појмова прозе за децу и младе код 170 ученика осмог разреда. Постављене хипотезе у највећој мери су потврђене после анализе добијених одговора. Иако је обрађивана тема изузетно широка, дата су циљана теоријска и практична разрешења кључних изазова који се јављају у наставној пракси приликом тумачења прозне књижевности за децу и младе.

У складу са обимом и захтевима теме, кандидаткиња је, у договору с менторком, сачинила корпус књижевних дела за децу и младе који је постављену истраживачки фокус, у складу са заступљеношћу у наставним плановима и програмима у предметној настави

Српског језика (и књижевности) у старијим разредима основне школе.¹ Значајно је било и анализирати у којим се све разредима поједини књижевни родови и врсте јављају јер је било важно пратити континуитет развоја читалачких интересовања, навика и компетенција ученика у распону од петог до осмог разреда основне школе. Такође, из угла наставника-практичара, издвојен је онај корпус књижевних текстова према којем ученици показују највише афинитета, али који својом тематском, мотивском, композиционом и стилском захтевношћу (и неретко – обимом) може да услови отежану рецепцију и који захтева разгранате механизме мотивисања ученика за читање, доживљавање и тумачење дела.

Као доминантна и жанровски најразноврснија, у фокус истраживања постављена је прозна књижевност за децу и младе, што је у нацрту структуре рада и образложењу теме и представљено. Најизразитије читалачке потребе ученици су везивали за прозни дискурс, што је и логично јер овај узраст тражи динамичан, развијен и узбудљив наратив, а то су, поред наставног искуства кандидата, показала и искуства библиотекара који на листама најтраженијих дела из опсега књижевности за децу и младе истичу прозна дела, најчешће романи. Но, наставна пракса показује и да се највећи ефекти кризе читања виде на наставној рецепцији романа као обимнијег прозног жанра, посебно класичних наслова, те се у раду тежило да се бројним примерима успешне наставне реализације овај проблем превлада. У разматрање су поред приповетке, ауторске новеле, збирки приповедне прозе и романа, узети и аспекти књижевнонаучног дискурса (аутобиографија, путопис) како би се показали методички поступци и радње којима се осветљава њихова сазнајна и дидактичка вредност, уз истицање естетских аспеката, универзалних порука и превладавања временске дистанца између времена настанка дела и околности у којима живе данашње генерације ученика. На тај начин, показано је да се савременим наставним приступима ревитализује класично књижевно прозно стваралаштво за децу и младе, али и да се антиципира наставна рецепција савремених прозних аутора аутора, читаних у корпусу изборне лектире, који су почев од школске 2018/2019. нашли своје место у школском канону.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Три централна дела докторске дисертације подељена су у поглавља, чији ће садржај бити укратко представљен.

Први део рада *Књижевнотеоријска и методичка одређења прозне књижевности за децу и младе у старијим разредима основне школе* описује поетичке и методичке аспекте прозних дела за децу и младе обухваћених програмским оквирима предметне наставе књижевности у старијим разредима основне школе. Чине га следећа поглавља: *Појам прозне књижевности и за децу и младе, Опште поетичке одлике и жанровске одлике,*

¹ Назив предмета Српски језик и књижевност уведен је у основне школе за генерацију 5. разреда од школске 2017/18. године, да би од наредне школске године и појаве реформисаног Програма наставе и учења, заменио у свим разредима до тада важећи назив Српски језик. Како је тема пријављена 2016. године пре програмских измена, тамо где је било потребно, задржан је стари назив. Такође, уз приказивање модела рада на појединим делима у новим програмским садржајима („Плава мачка – Тесла” Гроздане Олујић, *У царству гусара* Михаила Петровића Аласа и *Аги и Ема* Игора Коларова, предмет истраживања је корпус прозних дела за децу и младе који је био важећи у тренутку пројављивања теме).

Књижевност примарно намењена деци, Гранична и омладинска књижевност, Канон, класик, лектира, Криза читања, наставно и ваннаставно читање књижевности за децу и младе, Образовни, функционални и васпитни циљеви наставе књижевности за децу и младе и Наставни план и програм матерњег језика у Републици Србији и окружењу – заступљеност прозне књижевности за децу и младе, чији се садржај укратко представља.

Поглавље *Појам прозне књижевности и за децу и младе. Опште поетичке одлике и жанровске одлике* са аспекта наратологије и теоријске мисли о књижевности децу и младе дефинише опсег овог типа прозног дискурса, жанровска класификовања и одређења кратких, средњих и обимнијих прозних облика (Томашевски, Марковић, Пијановић) и поставља критеријуме по којима се неко књижевно дело може уврстити у обим прозе за децу и младе на примерима дела из корпуса лектире од петог до осмог разреда који потврђују закључке књижевних теоретичара.

Поглавље *Књижевност примарно намењена деци. Гранична и омладинска књижевност* бави се наменским и рецепцијским аспектима књижевности за децу и младе, дефинисањем и проблематизовањем књижевнотеоријских појмова датих у наслову. Подела намене књижевности према кругу читалаца на ону „за децу и младе” и ону „за одрасле” показује се као условна, а наменски циљ књижевности за децу и младе као релативан, што потврђују и ставови водећих теоретичара књижевности за децу и младе (Појкерт, Пијановић, Данојлић, Погачник, Вуковић).

Поглавље *Канон, класик, лектира* представља границе и значај канонске књижевности за децу и младе, њену повезаност са традицијским низом Томаса Стернса Елиота и књижевним делима обухваћеним школским плановима и програмима (тзв. „мали канон”). Детаљније се објашњава појам лектире, наводе критеријуми за одабир дела за наставно читање, као и однос концепата школске и домаће и обавезне и изборне лектире, предности и мане оба концепта и њихов утицај на читалачке навике ученика.

У поглављу *Криза читања, наставно и ваннаставно читање књижевности за децу и младе* објашњава се појам кризе читања, њени узрочници и индикатори (технолошки развој друштва, утицај медија на културу читања, несклад програмских садржаја са потребама и интересовањима ученика, препричана лектира на интернету) и представљају се последице кризе читања на наставно читање књижевности за децу и младе у школској пракси у старијим разредима, да би се потом понудила нека од могућих решења за мотивисање ученика за читање и развијање љубави према књизи. Такође, представљен је и однос наставног и ваннаставног читања прозе за децу и младе који уважава читалачка интересовања ученика, са захтевом да се у настави обрађују уметнички вредна литерарна остварења.

Кроз поглавље *Образовни, функционални и васпитни циљеви наставе књижевности за децу и младе*, на примерима дела обухваћених програмима наставе и учења, истиче се значај доброг формулисања наставних циљева приликом наставног читања књижевности за децу и младе, припремања наставника за реализацију наставних садржаја и писања наставних припрема. Добро формулисани наставни циљеви доприносе успешном остваривању стандарда постигнућа у наставној области Књижевност која се преплиће са наставним областима Језик и Језичка култура. Без јасно и прецизно постављених наставних циљева не може се успешно ићи ка исходима наставе и учења, који су постављени као приоритет наставног планирања по реформисаним наставним

програмима, почев од реформисаног Плана наставе и учења за пети разред основне школе који је на снази од школске 2018/2019. Године, па надаље.

Поглавље *Наставни план и програм матерњег језика у Републици Србији и окружењу – заступљеност прозне књижевности за децу и младе* описује заступљеност прозе за децу и младе у наставним плановима у Републици Србији, Републици Хрватској, Федерацији Босне и Херцеговине, Републици Српској и Републици Црној Гори, закључно са школском 2017/2018. годином. Дела су табеларно пописана, одређено је ком корпусу лектире припадају (школска или домаћа, обавезна или изборна лектира), уочене су програмске специфичности у свакој од поменутих наставних средина, истакнуте сличности и разлике програма бивших југословенских република са програмом у Републици Србији, као и предности и недостаци сваке од наведених концепција. Увид у лектирска штива у наставним плановима Републике Српске, Републике Хрватске, Републике Црне Горе и Федерације Босне и Херцеговине указао је на низ литерарно вредних дела светске и јужнословенске књижевне традиције која вреди прочитати и размишљати о њиховој могућој наставној интерпретацији, али је још више истакао значај дела која се и код нас и код суседа сматрају канонским.

Други део *Наставна читања и тумачења прозне књижевности за децу и младе у старијим разредима основне школе* представља праксом потврђене методичке предлоге за наставну реализацију прозних књижевних дела за децу и младе са обавезног и изборног списка, или оних дела која би било пожељно уврстити. Састоји се од седам тематских целина, подељених у поглавља.

Целина *Вертикално повезивање наставе прозне књижевности за децу и младе (разредна настава у основној школи – предметна настава у старијим разредима основне школе – средњошколска настава књижевности)* истиче континуитет у наставном читању прозе за децу и младе на часовима Српског језика и књижевности од разредне ка предметној настави у основној школи и потом кроз средњошколску надоградњу. У њен састав улазе поглавља *Повезивање разредне и предметне наставе Књижевности на примеру Лафонтонове басне „Вук и јагње”, истоимене народне басне и приповетке „Аска и вук” и Наставно тумачење Кишове приповедне прозе за децу и младе из збирке Рани јади – од основношколског ка средњошколском читању.*

Поглавље *Повезивање разредне и предметне наставе Књижевности на примеру Лафонтонове басне „Вук и јагње”, истоимене народне басне и приповетке „Аска и вук”* указује на могућност вертикалног повезивања читања народне басне „Вук и јагње” и истоимене Лафонтонове басне које се читају у разредној настави са Андрићевом алегоријском приповетком „Аска и вук” која се обрађује у шестом разреду, као и на њен драмски потенцијал који би се, у прилагођеном облику, као стваралачка активност шестака, могао приказати млађим основцима.

Поглавље *Наставно тумачење Кишове приповедне прозе за децу и младе из збирке Рани јади – од основношколског ка средњошколском читању* представља како се исти текстови различито тумаче у петом и шестом разреду („Дечак и пас”, „Вереници”) и доцније у првом разреду средње школе и како се уважавају наставни принципи довољности и узрасне прилагођености када се тумаче поједине приче из збирке приповедне прозе (*Рани јади*), а како се то чини приликом целовитог читања збирке.

Целина *Методички поступци и радње при наставном читању прозне књижевности за децу и младе* истиче неколико важних методичких поступака и радњи у настави књижевности са примерима из наставне праксе. Ову целину чине следећа поглавља: *Корелацијско и компаративно читање уметничких бајки „Небеска река” Гроздане Олујић и „Бајка о цветовима и дуги” Стевана Раичковића, Тумачење непознатих и мање познатих речи при обради приповетке „Чича Јордан” Стевана Сремца, Истраживачко читање уметничке новеле на примеру Чеховљевих новела „Кестенка”, „Коњско презиме”, „Историја једног трговинског предузећа” и „Просидба – прича за девојке”, Примена методичких поступака и радњи приликом наставног тумачења текста „Ево ме међу калуђери – што сам тражио, то сам и добио” из Доситејеве аутобиографије Живот и прикљученија, Ванпредметна корелација наставе Књижевности и Ликовне културе при обради Доживљаја Николетине Бурсаћа Бранка Ђопића, Примена игре у наставном читању књижевности за децу и младе и Мотивисање ученика за читање прозне књижевности за децу и младе путем писања препорука.*

У поглављу *Корелацијско и компаративно читање уметничких бајки „Небеска река” Гроздане Олујић и „Бајка о цветовима и дуги” Стевана Раичковића* разматра се значај успостављања компаративних паралела између тематски и мотивски сродних текстова и утиче се на развијање вештине упоређивања књижевних дела код ученика петог разреда на примеру наставног читања наведених уметничких бајки Гроздане Олујић и Стевана Раичковића.

Поглавље *Тумачење непознатих и мање познатих речи при обради приповетке „Чича Јордан” Стевана Сремца* показује да се без пажљиво спроведене методичке радње тумачења непознатих и мање познатих речи не може у пуној мери интерпретирати дело из књижевне традиције богато архаизмима, историзмима и дијалектизмима, те да се на примеру овог текста успоставља унутарпредметна корелација са садржајима лексикологије и дијалектологије.

Поглавље *Истраживачко читање уметничке новеле на примеру Чеховљевих новела „Кестенка”, „Коњско презиме”, „Историја једног трговинског предузећа” и „Просидба – прича за девојке”* показује широку примену видова истраживачког читања краћих прозних форми истог аутора. Истраживачки задаци могу се дати уз читање дела код куће и бележење одговора у дневник читања („Кестенка”), као припрема за дијалогски метод („Историја једног трговинског предузећа”), затим се могу осмислити задаци за истраживачки групни рад („Коњско презиме”) који истиче значај унутарпредметних корелација са наставом Творбе речи и Лексикологије, а на примеру новеле „Просидба – прича за девојке” указује се на значај пажљивог читања полазног текста за решавање задатака из српског језика и књижевности којима се испитује оствареност стандарда постигнућа на крају осмог разреда.

Поглавље *Примена методичких поступака и радњи приликом наставног тумачења текста „Ево ме међу калуђери – што сам тражио, то сам и добио” из Доситејеве аутобиографије Живот и прикљученија* показује да је на примеру наведеног репрезентативног одломкамогуће уметнички вредан, али младим генерацијама изузетно језички далек наратив из књижевне старине (просветитељство), приближити ученицима седмог разреда уколико се у наставну интерпретацију укључе добро осмишљено локализовање, одабере одломак који ће узрасту основаца бити близак и јасан и који ће проблематизовати

универзалне проблеме и потребе младих, а потом уведе литерарна прерада и организује студијска посета – шетња по локалитетима у Београду значајним за живот и рад аутора, по принципима пројектне наставе.

Поглавље *Ванпредметна корелација наставе Књижевности и Ликовне културе при обради Доживљаја Николетине Бурсаћа Бранка Ћопића* указује на синкретичку везу књижевног дела и његове илустративне надоградње, односно на карикатурални поступак који спаја Ћопићев наратив и Џумхурове илустрације у јединствену интермедијалну целину.

Поглавље *Примена игре у настави књижевности за децу и младе* теоријски разматра добробити од примене језичко-литерарних игара у настави Књижевности на корпусу прозе за децу и младе, са примерима из наставне праксе и приручника *Асоцијације у настави књижевности* и *Квизови у настави књижевности*, у чијој је изради кандидат као коаутор учествовао.

Поглавље *Мотивисање ученика за читање прозне књижевности за децу и младе путем писања препорука* истиче значај подстицања ученика за читање прозе за децу и младе, у корпусу обавезне и изборне лектире, али и неговања ваннаставног читања. Један од облика мотивисања остварује се путем писања препорука за читање, чиме се успоставља унутарпредметна корелација с наставом Језичке културе.

Целина *Прозна књижевност за децу и младе у обавезном и изборном програму* представља значај брижљивог планирања и наставног реализовања како текстова који су у обавезном избору, тако и оних дела која се целовито читају, а спадају у допунски избор. Састоји се од поглавља *Роман Аги и Ема Игорa Коларова у корпусу обавезне лектире за пети разред основне школе* и *Роман Галеб Џонатан Ливингстон – наставна интерпретација у оквиру изборне лектире у седмом разреду основне школе*.

Поглавље *Роман Аги и Ема Игорa Коларова у корпусу обавезне лектире за пети разред основне школе* даје смернице како обрадити овај савремени лирски роман који се у корпусу обавезне лектире за пети разред налази од школске 2018/2019. године, са тежњом да се истакне блискост тематике савременој генерацији ученика, као и вредност пријатељства усамљеног дечака и необичне старице.

Поглавље *Роман Галеб Џонатан Ливингстон – наставна интерпретација у оквиру изборне лектире у седмом разреду основне школе* даје предлог да се у седмом разреду обради ово алегоријско-филозофско дело Ричарда Баха, које истиче идеју о праву младог човека на сопствена интересовања и снове, што је значајно за мотивисање учења и развој талената у адолесцентској популацији. Овај обимом сажет роман, слојевит по значењу, погодан је за ванпредметне и унутарпредметне корелације, а на енглеском говорном подручју и појединим суседним државама већ дуже време се чита у основној школи.

Целина *Читање прозне књижевности за децу и младе на различитим типовима часова* указује на потребу да се настава књижевности прилагоди типу часа на коме се дело реализује. Чине је поглавља *Угледни час синтезе књижевног дела на примеру романа Мали Принц Антоана де Сент Егзиперија*, *Наставно читање кратке приче „Слободне школске активности” Михајла Пантићана часовима додатне наставе* и *Андрејева збирка приповедака Деца и часови одељенског старешине*.

Поглавље *Угледни час синтезе књижевног дела на примеру романа Мали Принц Антоана де Сент Егзиперија* указује на значај вешто осмишљеног угледног часа синтезе обрађеног лирско-филозофског романа, прожетог бројним и разноврсним стваралачким активностима ученика.

Поглавље *Наставно читање кратке приче „Слободне школске активности” Михајла Пантићана часовима додатне наставе* истиче како се у раду са ученицима који показују интересовање за додатну наставу може повезати техника приповедања кратке приче са значењима глаголских облика на примеру анализе савремене приче за младе, чиме се на напредном нивоу повезују настава књижевности и настава српског језика.

Поглавље *Андрићева збирка приповедака Деца и часови одељенског старешине* показује да садржаји књижевности своје васпитне циљеве могу остварити и приликом решавања педагошких ситуација, односно да се честе ситуације из школске свакодневице (кашњење са враћањем књиге у библиотеку, страх од наставника, утицај лошег друштва, сукоби на националној основи, малтретирање слабијих, непристојно понашање на екскурзи-ји), могу превазићи разговором и педагошким радом, односно повезивањем ситуација у књижевном делу са ситуацијама у школској средини.

Целина *Наратолошко и жанровско тумачење прозне књижевности за децу и младе у старијим разредима основне школе* бави се различитим видовима тумачења структуре књижевног текста, односно применом теорије прозе и теорије жанра у наставној пракси у назначеном наставном периоду. У њен састав ушла су следећа поглавља: *Наставно читање збирке приповедне прозе Писма из моје ветрењаче Алфонса Додеа, Нушићеви Хајдуци – наставно тумачење приповедног низа унутар романа, Наставно тумачење наративних токова романа на примеру Магарећих година Бранка Ћопића, Наставна анализа типског лика одбаченог детета у романима Дружина Сињи галеб и Дечаџи Павлове улице и Наставна реализација омладинског романа на примеру романа Ловаџ у житу Церома Дејвида Селинџера.*

Поглавље *Наставно читање збирке приповедне прозе Писма из моје ветрењаче Алфонса Додеа* указује на тематску, мотивску и жанровску разноврсност Додеових прича (басна, мелодрама, сатирична прича, прича о животињама, прича с моралном поуком), повезаних заједничким свезнајућим приповедачом (писац-наратор) и местом из кога приповеда (ветрењача у Прованси).

Поглавље *Нушићеви Хајдуци – наставно тумачење приповедног низа унутар романа* посматра жанровску разноврсност приповедног низа у Нушићевом роману *Хајдуци* (бајка, басна, легенда, новела, хумористично-сатирична прича), специфичност приповедачке ситуације у којој се приче изговарају (сказ, приповедање уплашених одметника у шуми, уз логорску ватру), као и могућност да се успоставе компаративне паралеле са обрађеним текстовима народне и уметничке књижевности у петом разреду.

Поглавље *Наставно тумачење наративних токова романа на примеру Магарећих година Бранка Ћопића* даје предлог како ученицима седмог разреда објаснити књижевнотеоријске појмове *оквирна* и *уоквирена прича* и како анализирати преплет хумористичког и сентименталног наративног тока у наведеном роману.

Поглавље *Наставна анализа типског лика одбаченог детета у романима Дружина Сињи галеб и Дечаџи Павлове улице* указује на значај уочавања типских особина ликова у прозном наративу за децу и младе и посебно, на тип одбаченог детета које тежи да поврати част и докаже средини своју вредност. У овај тип могу се сврстати два лика: Иво из романа *Дружина Сињи галеб* и Ерне Немечек из романа *Дечаџи Павлове улице*. Они показују бројне сличности, али и знатне разлике у карактеризацији и мотивацији, а највише у својој коначној судбини.

Поглавље *Наставна реализација омладинског романа на примеру романа Ловац у житиу Церома Дејвида Селинџера* бави се могућностима наставног тумачења овог омладинског романа, који се сматра зачетком „џинс“ прозе. Роман *Ловац у житиу*, дат као ретроспектива протагонисте, типског лика младог бунтовника, погодан је за дискусију, примену реферата и анализу функције жаргона у савременом наративу за младе.

Целина *Савремене књижевне теорије и наставно читање прозне књижевности за децу и младе* указује на значај праћења савремених књижевнотеоријских достигнућа којима се бави наука о књижевности за децу и младе и могућност да се оне примене у наставној пракси која тежи да буде проблемска, прилагођена потребама и перцепцији данашњих дечака и девојчица и реализована уз низ ванпредметних корелација и стваралачких активности. Чине је поглавља *Имаголошко читање романа Мој дека је био трешња Анђеле Ханети у шестом разреду основне школе* и *Интермедијално тумачење романа Авен и јазонас у Земљи Ваука Уроша Петровића*.

Поглавље *Имаголошко читање романа Мој дека је био трешња Анђеле Ханети у шестом разреду основне школе* указује на значај имагологије, књижевне теорије која утврђује однос једне средине према другој средини. У овом роману се проблематизује однос градске и сеоске средине. Кроз љубав и приврженост дечака Тонина, који живи у граду, и његовог деке Отавијана са села указује се на то да су предрасуде према сеоској култури и величање урбане културе по сваку цену заблуде савременог начина живота, а да је повратак породици, природи и традиционалним вредностима лековит и неопходан за успостављање личне среће.

Поглавље *Интермедијално тумачење романа Авен и јазонас у Земљи Ваука Уроша Петровића* објашњава како интермедијални аспекти књижевног дела (мапа, цртеж, енциклопедијска белешка) могу повезати наставу књижевности са наставом географије и биологије и то на примеру првог српског романа у жанру епске фантастике. Такође, описује се и веза логичке и лингвистичке интелигенције јер се у овом роману крије низ загонетки које млади читалац треба да реши.

Целина *Наставно читање књижевнонаучних врста за децу и младе* указује на вредност и значај наставне интерпретације путописа и аутобиографије. Ова целина обједињује поглавља *Наставно тумачење лика детета-истраживача у одломцима из Теслине аутобиографије Моји изуми и уметничке бајке „Плава мачка – Тесла” Гроздане Олујић* и *Наставна интерпретација одломка из путописа У царству гусара Михаила Петровића Аласа у петом разреду основне школе*.

Поглавље *Наставно тумачење лика детета-истраживача у одломцима из Теслине аутобиографије Моји изуми и уметничкој бајци „Плава мачка – Тесла” Гроздане Олујић* истиче естетски и васпитни значај читања аутобиографија знаменитих људи и фокусира се

на одломке из Теслиних *Мојих изума* који се могу подвести под прозни дискурс за децу и младе, а описују детињство и прве проналаске генија из Смиљана. Такође, уочава се како се тема детиње очуђености пред силама електрицитета, инспирисана Теслиним сећањима, трансформише у жанр уметничке бајке у тексту „Плава мачка – Тесла” Гроздане Олујић, што је погодно за упоређивање књижевнонаучног и књижевноуметничког дискурса.

Поглавље *Наставна интерпретација одломка из путописа У царству гусара Михаила Петровића Аласау петом разреду основне школе* упућује на научне и уметничке вредности репрезентативног одломка овог путописа, који ученицима може приближити феномен робинзонијаде, историјске околности у којима је дело настало и феномен гусарења на острву Сан Фернандез. Аласов путопис обилује историјским и географским подацима и погодан је за успостављање изванпредметних корелација и примену групног истраживачког рада.

Трећи, емпиријски део овог рада *Истраживање читања прозне књижевности за децу и младе у старијим разредима основне школе* утврђује место и значај читања прозе за децу и младе у наставној пракси у Републици Србији, а чине га следећа поглавља: *Анкетирање ставова ученика старијих разреда основне школе, Анкетирање наставника српског језика који предају у основној школи и Тестирање познавања прозне књижевности за децу и младе међу популацијом ученика 8. разреда*, са описом тока истраживања, постављених хипотеза и њихове претежне потврде после анализе анкетних упитника (дате у 82 табеле) и тестова знања.

Предмет овог емпиријског истраживања је утврђивање места и значаја читања прозног дискурса за децу и младе кроз испитивање мишљења, ставова и перцепције ученика старијих разреда основне школе према програмским садржајима овог корпуса књижевних дела, те описивање позитивних и негативних примера наставне рецепције појединих тема и жанрова и видова афирмисања читачачке културе кроз опсег прозне књижевности за децу и младе.

Такође, истраживање је усмерено и према мишљењима, ставовима, перцепцији и искуствима наставника о важности наставног тумачења прозе за децу и младе у назначеном наставном периоду (значај програмског позиционирања прозе за децу и младе, важност овог типа прозног дискурса за формирање читалачких навика, однос према читању различитих прозних књижевних врста и кључним жанровским и тематским обележјима, ставови према обавезној и изборној лектури и насловима из обима ваннаставног читања прозног дискурса за децу и младе и повезивање наставе Језика, Књижевности и Језичке културе на овом корпусу књижевних дела). Циљ овог емпиријског истраживања је сагледавање педагошких, методичких, естетских и рецепцијских вредности прозне књижевности за децу и младе у тој фази образовања имајући у виду развијање читалачке културе и значај остваривања наставних циљева и задатака на овом корпусу књижевних дела.

Истраживање је емпиријско-аналитичког карактера. Дедуктивно-индуктивно-дедуктивним процесом тежи се откривању нових научних чињеница корисних за методичку теорију и школску праксу, са циљем да се унапреди квалитет наставе прозне књижевности за децу и младе у овом периоду образовања.

На основу прикупљених одговора ученика, види се да они претежно прихватају прозу за децу и младе дату програмским оквирима, аргументују разлоге због којих су им се нека дела из класичног или савременог корпуса допала и шта су из њих сазнали. Истовремено, изражавају и отпор према текстовима из књижевне традиције, али и према новоуведеним текстовима са одликама поетике постмодерне, језички, тематски, мотивски или идејно нејасним, недовољно забавним и узбудљивим, или су у питању представници жанра за који поједини ученици немају афинитета. Наставници потврђују одговоре ученика листом дела, успешно или мање успешно обрађених у настави, а сагласни су да се на овом корпусу текстова може употребити разноврстан методички инструментаријум.

Завршни део рада представља заокружена запажања о свим теоријским и практичним питањима о којима се расправљало током рада на овој теми, рекапитулацију свих важних закључака и смернице које могу бити од користи у даљим методичким изучавањима овог корпуса књижевних дела, као и у наставној пракси.

У Закључцима о спроведеном истраживању кандидаткиња резимира своје резултате, наводећи опште судове о постављеним хипотезама.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Кљајић (2015а). Наташа Кљајић, *Авен и јазонас у Земљи Ваука* Уроша Петровића – пут ка канонизацији, *Детињство* 3/2015, година ХLI, Нови Сад: Змајеве дечје игре, стр. 119–131.

Кљајић (2015б). Наташа Кљајић, Алфонс Доде: *Писма из моје ветрењаче* – наставно читање збирке приповедне прозе, *Школски час*, бр.5/2015, стр. 3–23.

Кљајић (2015в). *Бранко Ћопић – Зуко Цумхур – Николетина Бурсаћ, књижевност и карикатура*, *Детињство* 2/2015, година ХLI, Нови Сад: Змајеве дечје игре.

Кљајић (2015г). Наташа Кљајић, Могућности примене књижевних теорија у наставном читању изборне лектуре у основној школи на примеру примене имагологије у обради романа *Мој дека је био трешња* Анђеле Нанети, у зборнику: *Имплементација иновација у образовању и васпитању – изазови и дилеме*, Београд: Учитељски факултет, стр. 345–359.

Кљајић (2015д). Наташа Кљајић, Свет одраслих, свет деце и процес сазнања у Егзиперијевом роману *Мали Принц*, *Час за углед 1*, Београд: Едука, стр. 11–17.

Кљајић (2015ђ). Наташа Кљајић, Приповетка „Галеб Џонатан Ливингстон” Ричарда Баха – изборна лектира за седми разред основне школе, *Школски час*, бр. 3 – 4/2015, стр. 34–48.

Кљајић (2016а). Наташа Кљајић, Криза читања, наставно и рекреативно читање, *Детињство* 4/ХLII, Нови Сад: Змајеве дечје игре, стр. 50–61.

Кљајић (2016б). Феномен игре, у: Зона Мркаљ, *Методичка слагалица*, Београд: Klett, стр.108–115.

Кљајић (2017а). Наташа Кљајић, Корелацијско и компаративно тумачење уметничких бајки „Небеска река” Гроздане Олујић и „Бајка о цветовима и дуги” Стевана Раичковића, Школски час, бр 5/2017, Ваша књига: Београд, стр. 33–47.

Кљајић (2017б). Наташа Кљајић, Роман *Аги и Ема* у корпусу лектире за пети разред основне школе, *Детињство* 3/XLIII, Нови Сад: Змајеве дечје игре, стр. 69–77.

Кљајић (2017в). Наташа Кљајић, Нушићеви *Хајдуци* – наставно тумачење приповедног низа унутар романа, *Учење и настава*, бр 2/2017, Београд: Klett, стр. 277–290.

Кљајић (2018а). Наташа Кљајић, Наставна анализа типског лика одбаченог детета у романима *Дружина Сињи галеб* и *Дечаџи Павлове улице*, *Детињство* 3/XLIV, Нови Сад: Змајеве дечје игре, стр. 18–29.

Кљајић (2018б). Наташа Кљајић, Наставна интерпретација путописа *У царству гусара* Михаила Петровића Аласа у петом разреду основне школе, Школски час 5/2018, 37–46.

Кљајић (2018в). Наташа Кљајић, Тумачење непознатих и мање познатих речи при обради приповетке „Чича Јордан” Стевана Сремца, *Школски час*, бр. 2/2018, Ваша књига: Београд, стр. 18 – 26.

Кљајић (2019а). Наташа Кљајић, Детињство, књижевност, границе, *Школски час*, бр. 3–4/2019, Београд: Ваша књига, стр. 3 – 13.

Кљајић (2019б). Наташа Кљајић, Доситеј Обрадовић: Живот и прикљученија – приближавање просветитељског дискурса основцима и средњошколцима, *Школски час*, бр. 1/2019, стр. 25–35.

Кљајић (2020). Наташа Кљајић, Наставно тумачење лика детета-истраживача у одломцима из Теслине аутобиографије *Моји изуми* и у уметничкој бајци „Плава мачка – Тесла” Гроздане Олујић, *Школски час*, бр. 1/2020, Ваша књига: Београд, стр. 3–13.

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Овде наводимо најзначајније резултате истраживања.

- Да би се неко прозно дело убројило у корпус прозе за децу и младе, мора да испуни битан рецепцијски предуслов – да својом садржином и формом буде прилагођено деци и младима.
- Усложњавајући се према узрасту коме је намењена, тежећи да се од поларизованих црно-белих типова јунака бајке развија ка слојевитој и често противуречној слици адолесцената, прозни жанрови за децу и младе се у настави књижевности тумаче кроз анализу кључних чинилаца: теме, грађе, радње, јунака и приповедача. Од приповедачких техника, најчешће се користе техника свезнајућег приповедача, приповедање у првом лицу (лик–наратор), сказ, хронолошко и ретроспективно приповедање. Како млади читалац тражи целовиту, кохерентну и логички заокружену причу, традиционалне технике приповедања за децу водиле су се управо овим начелом, често дајући простора за постављање пет етапа драмске радње унутар наратива, али и савремена проза за децу и младе идући ка сажетости, фрагментарности или интермедијалности мора имати кохерентан и деци јасан и примерен наратив.

- У претходним школским програмима за основну школу (који су и предмет овог истраживања) приметно је недовољно присуство књижевности за младе, као и узрасна неусклађеност наслова канонске књижевности у седмом и осмом разреду, примеренијих средњошколцима, што ученике демотивише и ствара отпор према читању.

- Класици српске и светске књижевности за децу и младе имају своје заслужено место у програмским садржајима, а савремени аутори, са текућим програмским реформама полако налазе своје место у обавезном и изборном програму. Канонски аутори не смеју бити потиснути уметничким садржајима пролазне литерарне вредности, али се традицијски низ (како га је Томас Стернс Елиот замислио) временом проширује и обогаћује.

- Постоји више модела наставног поступања којима се може избећи криза читања књижевности за децу: обрађивање и читање дела на наставном часу, групни рад ученика, кратки текстови за наставно читање и организација наставног рада уз примену језичко-литерарних игара. Поменути наставни методи су, кад је реч о прозној књижевности, применљиви на басне и приче о животињама, народне и уметничке бајке, фантастичне приче, приповетке и новеле, а од романескних жанрова на лирски, авантуристички, историјски и ратни роман. Поетика игровости једна је од одлика књижевности за децу и младе и стога се веома успешно различите игровне активности могу инкорпорирати у наставно читање овог типа књижевног стваралаштва. Проза за децу и младе рецепцијски је захвална и због својих стваралачких потенцијала, односно простора за примену разноврсних стваралачких активности које ученика постављају у позицију творца чудесног света, заснованог на имагинацији и естетском доживљају.

- Као што је и књижевни канон подложен изменама, у складу са друштвеним, историјским, рецепцијским и методолошким приступима књижевном тексту, тако се и наставни канон мења, одређујући шта је оно што је у наставним садржајима обавезно и сматра се неотуђивим аспектом опште културе ученика, а шта може да се обради факултативно.

- Увидом у наставне планове и програме Републике Србије, Републике Хрватске, Републике Српске, Федерације Босне и Херцеговине и Републике Црне Горе, закључује се да је Наставни план и програм Републике Србије по критеријуму садржаја најближи наставном плану и програму у Републици Српској, а најмање програмским садржајима у Републици Хрватској. Ипак, без обзира на све разлике, Ћопићева и Андрићева приповедна проза уједињују готово све од наведених програма, а из корпуса опште књижевности незаобилазни су управо најзначајнији аутори класичног стваралаштва за децу: Данијел Дефо, Џонатан Свифт, Марк Твен, Џек Лондон, Антон Павлович Чехов, Антоан де Сент Егзипери и свакако – *Дневник Ане Франк*.

- Предлог компаративног читања уметничких бајки „Небеска река” Гроздане Олујић и „Бајка о цветовима и дуги” Стевана Раичковића показује да поређење књижевних појава унапређује следеће мисаоне радње: репродукцију, анализу, интерпретацију, вредновање и уопштавање, које нису само основни принципи читања, већ и учења и сналажења у животним ситуацијама и радном окружењу. Компаративна анализа књижевних дела, ауторских и народних, уметничких и неуметничких текстова, те линеарних и нелинеарних форми текста захтев је који се ученицима поставља не само на завршном испиту, већ и у свакодневном животу – како да се у задатим животним околностима снаћи доводећи у поредбену везу различите чињенице, предмете, појаве, детаље и опажаје.

- Здружени са стваралачким активностима и обогаћено демонстративним методом, испреплетани бројним корелацијама и међупредметним компетенцијама, сви методички

поступци и радње, који се надовезују и повезују, чувају књижевну традицију од површне наставне интерпретације и неразумевања данашње младежи, удахњујући јој свежину кроз откривање универзалних и актуелних дилема које дело настало давних дана чине књижевним класиком.

- Примена језичко-литерарних игара у настави прозе за децу и младе подстакнута је њиховим утицајем на развој меморисања, апстраховања, закључивања и повезивања знања као мисаоних радњи, као и на мотивисаност ученика за усвајање наставних садржаја из Књижевности.

- У поглављу *Наставно читање књижевнонаучних врста за децу и младе* показано је како се на корпусу књижевнонаучних текстова примењују дијалогска метода, групни рад, мотивисање ученика за читање биографијом аутораи компаративно поређење са књижевноуметничким текстом и како се успостављају ванпредметне корелације (Историја, Географија, Физика).

- Анкетним упитником за наставнике испитано је 200 наставника српског језика из Републике Србије, а Анкетним упитником за ученике 664 ученика старијих разреда основне школе из шест школа (ОШ „Бранко Радичевић” у Бољевцима и Прогару, ОШ „Лазар Саватић” у Земуну, ОШ „Аца Милосављевић” у Рушњу, ОШ „3. октобар” у Бору, ОШ „Сава Керковић” у Љигу и ОШ „1. мај” у Вртогошу и Дубници), док је *Тест познавања прозне књижевности за децу и младе за ученике осмог разреда* решавало 170 ученика осмог разреда из набројаних школа. Анализа добијених одговора затвореног и отвореног типа претежно је потврдила постављене хипотезе.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидаткиња је показала да одлично влада веома сложеном материјом, која је изложена прегледно и систематично. Цео рад написан је јасним научним стилем. Анализа и закључци у раду изведени су на основу пажљиво одабране грађе, па можемо рећи да овај рад, као оригинално дело, значајно доприноси осветљавању низа значајних стручних и практичних наставних проблема и питања, са методичких и теоријских аспеката.

Истраживање докторанткиње Наташе Кљајић указује на бриљантно повезивање теорије књижевности и методике књижевности са праксом и савременом реформом образовања у Републици Србији. Образлагањеважних методичких питања, увидом у комплексна тумачења одабраних књижевних дела за децу и младе, омогућује читаоцима различитих нивоа методичког знања сагледавање прегледне и јасне слике бављења одабраним литерарним темама у школи. На пример: корелацијско и компаративно читање књижевноуметничких текстова, наставно тумачење збирке приповедака, повезивање разредне и предметне наставе књижевности, истраживачко читање, примена методичких поступака и радњи у настави, начин избора одломка књижевног текста и његово тумачење, значај ванпредметних корелација, коришћење игре у настави, улога огледних часова синтезе, обрада књижевноуметничког текста на часовима додатне наставе итд.

IX ПРЕДЛОГ

На основу укупне оцене дисертације, која представља опсежно и детаљно истраживање са вредним резултатима за методику наставе књижевности и науку о књижевности, Комисија једногласно предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да Извештај о оцени докторске дисертације мастера Наташе Кљајић, под насловом „**Књижевност за децу и младе у предметној настави српског језика у старијим разредима основне школе**”, прихвати и упути га Већу друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на сагласност и да кандидата, по добијању сагласности, позове на усмену јавну одбрану рада.

Београд, 19.08. 2020.

Комисија:

др Зона Мркаљ, редовни професор

др Милан Алексић, ванредни професор

др Снежана Марковић, доцент